

ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСНИКІВ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ПІДЛІТКІВ 15-16 РОКІВ)

2005 р., С.В. Девтерова

*старший викладач кафедри психології та педагогіки
Національного технічного університету України
„Київський політехнічний інститут ”*

У зв'язку з інтенсивним розвитком Інтернет-комунікацій виникає необхідність ґрунтовного наукового аналізу різних психологічних аспектів процесу спілкування підлітків в Глобальній інформаційній мережі.

У кожному дослідженні старшого підліткового віку підкреслюється, що основною потребою підлітка є прагнення зайняти певне місце в суспільстві. Проте, саме по собі це прагнення зовсім не є специфічною особливістю даного віку. Як бачимо з робіт Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, Л.І. Божович, Д.І. Фельдштейна, прагнення зайняти нову соціальну позицію характерне для всіх міжвікових переходів, і є, власне, одним із механізмів цих переходів. Специфіку слід шукати не в самому прагненні соціальної позиції, але в якісних особливостях тієї системи відносин, яка складається в даному віці між дитиною і суспільством.

Специфіка ця полягає також і в тому, що, як відзначав ще П.П. Блонський, із кожним подальшим віковим етапом розширюється круг спілкування дитини; це означає, що розширюється репрезентативність цього спілкування, представленість у цьому спілкуванні суспільства як цілого [3]. Крім того, змінюються також його зміст і засоби. В старшому ранньому юнацькому віці таким адресатом стає суспільство в цілому.

Можливо, під час інтерактивного спілкування, підліток в ігровій формі, шляхом свідомих ролевих трансформацій отримує можливість для формування таких якостей особистості, що будуть використовуватися у подальшому житті (упевненість у собі, цілеспрямованість, комунікабельність, креативність тощо). Анонімність інтерактивного спілкування надає широкі можливості комунікативного тренінгу, в якому підліток апробує різні моделі поведінки для різних своїх фантастичних „Я”. І в той же час, привабливість даного виду комунікації здатна зупинити процес соціалізації підлітка. Як показує досвід інтерактивних досліджень, „ті, що западають на Інет”, як правило мають схильність до „западань” взагалі.

Розвиток самосвідомості підлітка, що підпав під вплив Інтернет-комунікацій, переходить в іншу площину, розділяючи процес на дві нерівноправні гілки – реальну і віртуальну. Нерівноправні вони через те, що віртуальна реальність моделюється, вона – керована, слухняна, а реальна дійсність – ні. З нею набагато складніше і доводиться напружувати всі свої

фізичні і душевні якості, щоб починати жити і чого-небудь добиватися в світі дорослих.

Нами були достатньою мірою досліджені питання психологічних особливостей спілкування підлітків в Інтернет, детермінант і наслідків Інтернет-комунікацій [6-9].

Також важливе місце в структурі особливостей Інтернет-спілкування займає характер особистості, який вельми багатогранний. У ньому можна виділити окремі риси, які не існують ізольовано один від одного, а є взємопов'язаними, утворюючи більш-менш цільну структуру характеру.

З метою вивчення саме характерологічних особливостей підлітків-учасників Інтернет-спілкування, акцентуацій їхнього характеру і психопатій, було проведено експериментальне дослідження, засноване на використанні ПДО А.Е. Лічко. Оскільки серед учасників Інтернет-спілкування виявлена велика кількість індивідів, схильних до різного роду залежностей взагалі, була потрібна саме психіатрична методика, яка дозволила б якнайповніше й об'єктивніше розкрити характерологічні особливості відвідувачів різних ресурсів Інтернету.

Під час даного експерименту досліджуваним пропонувалося відповісти на питання спеціально розробленої нами анкети, що дозволяє поділити учасників експерименту на дві групи: 1) активних учасників Інтернет-спілкування і 2) тих, хто не виявляє до нього особливої цікавості. Потім обом групам було запропоновано відповісти на питання ПДО А.Е. Лічко за спеціальним реєстраційним листом. Усі результати експерименту були оброблені і після чого основні показники були зведені в таблицю (див. табл. 1).

Таблиця 1.

№	Тип	% в групі 1*	% в групі 2**
1.	Епілептоїдний	20,0	23,3
2.	Гіпертимний	5,0	20,0
3.	Істероїдний	-	10,0
4.	Шизоїдно-епілептоїдний	5,0	6,6
5.	Нестійкий	10,0	6,6
6.	Епілептоїдно-істероїдний	-	6,6
7.	Лабільно-істероїдний	-	3,3
8.	Психастенічний	5,0	3,3
9.	Лабільний	5,0	3,3
10.	Лабільно-астено-невротичний	5,0	3,3
11.	Істероїдно-нестійкий	10,0	3,3
12.	Невизначений	5,0	3,3
13.	Сенситивний	-	3,3
14.	Гіпертимно-істероїдний	-	3,3
15.	Лабільно-епілептоїдний	10,0	-
16.	Шизоїдний	10,0	-
17.	Сенситивно-психастенічний	5,0	-
18.	Гіпертимно-нестійкий	5,0	-

Примітка:

*Група 1 - підлітки, що не беруть участь в Інтернет-спілкуванні;

**Група 2 - активні учасники Інтернет-спілкування.

Кількість учасників Групи 2 в півтори рази перевищила кількість учасників Групи 1, що говорить про безперечну актуальність даного дослідження.

В ході дослідження з'ясувалося, що найактивнішими учасниками Інтернет-спілкування з одинадцяти основних типів акцентуації характеру і психопатій у підлітків виявилися представники *епілептоїдного типу*. Як відомо, згідно ПДО А.Е. Лічко, головною рисою цього типу є схильність до виникнення періодів агресивно-тужливого настрою з накопичуванням роздратування і пошуком об'єкту, на якому б можна було зірвати зло. Також він зазнає труднощів із адаптацією в зовнішньому середовищі. Для таких підлітків середовище Інтернет-спілкування через свою анонімність є вельми благодатним з погляду можливості емоційної розрядки без яких-небудь наслідків для себе.

Друге місце в рейтингу, з невеликим відривом, зайняв *гіпертимний тип*. З дитинства, згідно ПДО А.Е. Лічко, гіпертимні підлітки відрізняються великою рухливістю, товариськістю, балакучістю, надмірною самостійністю, схильністю до пустощів, недоліком відчуття дистанції у відношенні до дорослих.

Нестримний інтерес до всього, що є навколо, робить гіпертимних підлітків нерозбірливими у виборі знайомств. Контакт із випадковими людьми не є для них проблемою, через що виникає небезпека опинитися в несприятливому середовищі, потрапити в асоціальну групу. При цьому Інтернет-спілкування надає їм можливість, за допомогою чатів, розширювати коло своїх знайомств до безкінечності. А враховуючи схильність представників цієї групи до антисоціальної поведінки, задоволення таким чином пристрасті до спілкування в якійсь мірі може захистити його від реальних антисоціальних вчинків. Це можна записати в плюси процесу Інтернет-спілкування.

На третьому місці виявився *істероїдний тип*, відомий, згідно ПДО А.Е. Лічко, своїм безмежним егоцентризмом, ненаситним бажанням постійної уваги до своєї персони, захоплення, здивування, шанування, співчуття.

Представники цього типу не схильні дуже довго затримуватися в одній і тій же підлітковій групі; вони охоче спрямовуються в нову, щоб почати все спочатку. Якщо від істероїдного підлітка чуєш, що він розчарувався в своїх приятелях, можна сміливо вважати, що ті „розкусили” його. Тут їм надається прекрасна можливість міняти чати, ніки, ігрові сайти й інші Інтернет-ресурси, що передбачають безпосереднє спілкування в реальному часі.

Важливим чинником в даному дослідженні виступає схильність до алкоголізації, або, за А.Е. Лічко, – як форма токсикоманічної поведінки. Слід зазначити, що в Групі 1 40 % підлітків схильні до алкоголізації, а в Групі 2 – 60 % (тобто - у півтора рази більше). Це говорить про те, що члени другої

групи мають більше підстав до різного роду залежності, у тому числі – Інтернет-аддикції.

Розглядаючи схильність до деліквентної поведінки в обох групах, ми виявили, що в першій групі вона складає 45 %, а в другій – 70 %, що дозволяє стверджувати, що Інтернет-середовище є благодатним ґрунтом для різного роду хуліганства через її анонімність, безкарність практично будь-яких дій (зрозуміло, за наявності певної підготовки). Тобто, спеціальна підготовка учасників Інтернет-спілкування припускає низький рівень дискордантності характеру, що видно з нашого дослідження в 1 групі. Інтернет-спілкування вимагає додаткових інтелектуальних зусиль – уміння працювати зі спеціальними Інтернет-додатками Windows, досвіду використання спеціального програмного забезпечення. Це декілька знижує вірогідність потрапляння в середовище Інтернет-комунікацій індивідів із ознаками дискордантності характеру. Як показало наше дослідження, в групі 1 їх налічується 40 %, у той час, як в другій групі їх все ж таки – 27 % що обумовлено пониженою емоційною компонентою Інтернет-спілкування. Дискордантний підліток не зобов'язаний координувати свої емоції під час віртуальної бесіди, таким чином приховуючи (явно або неявно) факт своєї дискордантності.

Високий відсоток (70 %) яскраво виражених психопатій в першій групі викликано присутністю в ній великого відсотка *шизоїдів*. Найістотнішою рисою цього типу, згідно ПДО А.Е. Лічко, вважається замкнутість, відгородженість від оточуючого середовища, нездатність або небажання встановлювати контакти, зниження потреби в спілкуванні. В другій же групі відсоток психопатій – 48 %, – знову ж таки, завдяки змішаним типам шизоїдів із епілептоїдами, в той час, як чистих шизоїдів в другій групі просто немає.

При цьому нагадаємо, що епілептоїдний тип є лідером Інтернет-спілкування. Мабуть, шизоїдно-епілептоїдний тип при виникненні поганого настрою або потреби виговоритися входить в Мережу, оскільки шизоїд має особливість іноді розкриватися перед людьми малознайомими, навіть випадковими, але чимось імпонуючими його примхливому вибору. Він може публічно почати критикувати кого-небудь без урахування наслідків цього для себе, а в Інтернеті вірогідність цих наслідків дуже мала.

Далі в нашій таблиці знаходиться *нестійкий тип*, який набрав 10 % в Групі 1 і 6,6 % – в Групі 2. Його нестійкість, згідно ПДО А.Е. Лічко, стосується, в першу чергу, його поведінки. Дуже рано виявляється підвищена схильність до розваг і задоволень, до неробства. Їхнє безвілля виразно проявляється в тих випадках, коли справа стосується навчання, праці, виконання обов'язків і боргу, досягнення мети, яку ставлять перед ними рідні, старші, суспільство. Проте в пошуку розваг представники цього типу так само не демонструють наполегливості, а скоріше – пливуть за течією. Якщо розглядати Інтернет-спілкування як якесь відволікання від навчання, праці, турбот тощо, або просто – як ліки від нудьги, тоді стає зрозумілою його присутність в чатах і порожнє базікання зі всіма, хто, знайде на сайт. Краще вже – так, ніж – ніяк. Але багато кого з першої групи Інтернет-спілкування не приваблює завдяки одній

особливості даного типу – потягу до вуличних підліткових груп. Тільки постійний і планомірний контроль з боку дорослих або страх суворого покарання за неробство примушує їх на якийсь час змиритися. При цьому Інтернет-спілкування виступає як причина, яку під виглядом учбової діяльності з використанням комп'ютера, вони використовують для контактів зі своїми однолітками.

Епілептоїдно-істероїдний тип в нашому дослідженні набрав 6,6 % в Групі 2, а в Групі 1 – відсутній (так само, як і гіпертимно-істероїдний).

Це говорить саме за себе, оскільки, згідно ПДО А.Е. Лічко, епілептоїди, гіпертими й істероїди – лідери Інтернет-спілкування, що підтверджує все вищесказане про них.

Лабільно-істероїдний тип дав 3,3 % в Групі 2, а в Групі 1 – відсутній. Це можна пояснити тим, що, згідно ПДО А.Е. Лічко, головна риса цього типу – велика мінливість настрою, посилена такою рисою, як демонстрація. Істероїд виносить демонстрацію свого настрою в Інтернет, але там немає головного, чого чекає від оточуючих лабільний тип – живого емоційного співчуття. Хоча, цілком можливо, що він може розраховувати там на співпереживання і співчуття своїм проблемам.

Психоастенічний тип дав в першій групі 5 %, а в другій – 3,3 %. Головними рисами психастенічного типу характеру в підлітковому віці, згідно ПДО А.Е. Лічко, є нерішучість і схильність до розмірковувань, тривожна недовірливість і любов до самоаналізу і, нарешті, легкість виникнення obsesій – нав'язливих страхів, побоювань, дій, ритуалів, думок, уявлень. Тяга до однолітків виявляється в боязких формах – місця в підлітковій групі їм звичайно не знаходиться, якщо тільки не пощастить потрапити в компанію юних інтелектуалів.

Тому, з побоювання бути спійманим або викритим в неіснуючих витівках вони, про всяк випадок, в Інтернет прагнуть виходити рідше й з метою пошуку інтелектуального співбесідника.

Лабільний тип в Групі 1 дав 5,0 %, в Групі 2 – 3,3 %. Як вже зазначалося, згідно ПДО А.Е. Лічко, головна риса цього типу – крайня мінливість настрою. Представники лабільного типу здатні на глибокі відчуття, на велику і щирі прихильність. Це, перш за все, позначається на їх відносинах із рідними і близькими, але лише з тими, від кого вони відчують любов, турботу і співчуття. Не менше властива лабільним підліткам і міцна дружба.

В друзях вони стихійно шукають психотерапевта, який в хвилини смутку та незадоволеності здатний утішити, розказати що-небудь цікаве, підбадьорити, переконати, що „все не так погано”, але і в той же час, в хвилини емоційного підйому легко відгукнеться на радість і веселощі, задовольнить потребу в співпереживанні. Якщо є такі люди тут і зараз, це – важливіше, ніж Інтернет-спілкування, але співчуття можна отримати і там.

Сенситивний тип набрав 3,3 % в групі 2, а в Групі 1 він – відсутній. Згідно ПДО А.Е. Лічко, з дитинства представники цього типу проявляють лякливості і боязливу. Вони стороняться дуже жвавих і галасливих однолітків, не люблять надмірно рухомих, пустотливих ігор, ризикованих витівок,

уникають великих дитячих компаній, відчувають боязкість і соромливість у присутності сторонніх, в новій обстановці і взагалі – не схильні до легких контактів із незнайомими людьми. Відчуття власної неповноцінності у сенситивних підлітків робить особливо вираженою реакцію гіперкомпенсації. Вони шукають самоутвердження не в стороні від слабих місць своєї натури, не в галузях, де можуть розкритися їх здібності, а саме там, де особливо гостро відчувають свою неповноцінність.

Очевидно, представники даного типу присутні на тематичних форумах, потім – в чатах спочатку в статусі „зайнятий”, з метою спокійного, відчуженого спостереження за процесом віртуального спілкування, вивчення його, адаптації до даного специфічного середовища Тут Інтернет-спілкування може виступити в ролі соціального тренінгу, може надати таким підліткам неоціниму послугу в прокручуванні своїх ролевих „Я” і просто – в придбанні друзів і однодумців у форумах і інших місцях для спілкування в реальному часі.

Лабільно-астено-невротичний тип в Групі 1 набрав 5 %, а в Групі 2 – 3,3 %. Головними рисами астено-невротичної акцентуації, згідно ПДО А.Е. Лічко, є підвищена стомлюваність, дратівливість до іпохондричності, посилена мінливістю настрою, властивою лабільному типу. До однолітків вони тягнуться, скучають без їх компанії, але швидко від них втомлюються і шукають відпочинку, самоти з близьким другом. Інтернет-спілкування може бути привабливим для них в тому, що у будь-яку хвилину вони можуть перервати розмову, якщо їм стало нецікаво або спілкування натомило їх, що в реальному спілкуванні породило б масу непорозумінь. До того ж, вони таким чином задовольняють схильність до спілкування, не дуже перенавантажуючи при цьому свою нервову систему.

Істероїдно-нестійкий тип в Групі 1 набрав 10 %, а в другій значно менше – 3,3 %. Що можна сказати про даний тип? Перш за все, згідно ПДО А.Е. Лічко, він поширений серед підлітків чоловічої статі. Акселерація фізичного розвитку звичайно буває достатньо виражена. Зовні при першому знайомстві такі підлітки можуть справляти враження нестійких. Всі прояви асоціальної поведінки: алкоголізація, деліквентність, викликані їхнім егоцентризмом, і служать для бравади перед старшими і однолітками, для того, щоб хоч цим шляхом заробити репутацію винятковості. В самих асоціальних компаніях виявляється претензія на лідерство і незвичність. Брехливість буває не тільки захисною, як у нестійких, але вона майже завжди служить меті прикрасити себе. В деліквентній поведінці вміло використовуються артистичні здібності (уміння втертися в довір'я, майстерний обман тощо).

Таким чином, даний тип потребує переважно живу аудиторію для самопрезентації, в якій є можливість наочно демонструвати свої антисоціальні схильності. Навряд чи даний тип шукає в Інтернеті друзів або близьких по духу людей. Швидше за все, йому потрібна додаткова аудиторія для демонстрації свого фантастичного „Я”, де брехливість і артистизм його знаходять небачені можливості.

До невизначеного типу, швидше за все, відносяться ті учасники експерименту, які не володіють яскраво вираженою акцентуацією і тому присутні в обох групах. Для них як реальне, так і віртуальне спілкування представляють інтерес, при цьому реальне переважає.

Гіпертимно-істероїдний тип також присутній тільки в Групі 2 в кількості 3,3 %, що викликано поєднанням у ньому двох лідерів Інтернет-спілкування, згідно нашому дослідженню.

Отже, дане дослідження дозволило нам встановити прямий взаємозв'язок між рядом особливостей Інтернет-спілкування і характерологічними особливостями особи підлітка. Були встановлені типи, згідно ПДО А.Е. Личко, які найбільш активно використовують Інтернет-спілкування з тієї чи іншої причини. Це дозволить надалі, використовуючи характерологічні особливості підлітків, здійснювати їх психокорекцію з метою запобігання розвитку патології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаева Ю.Д., Войскунский А.Е. Психологические последствия информатизации // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 1. – С. 89-100.
2. Блонский П.П. Очерки детской сексуальности / Избранные психологические и педагогические произведения. – М.: Педагогика, 1979. – 264 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Педагогика, 1968. – 387 с.
4. Выготский Л.С. К вопросу о динамике детского характера // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1983. –Т. 5. –С. 153-165.
5. Девтерова С.В. Аналіз форм віртуально-мережевого спілкування в контексті розвитку основних якостей особистості підлітка // Психологічний ресурс простору вищої освіти: 36-к наук. праць. – К.: ІВЦ "Політехніка", 2004. – С. 49-58.
6. Девтерова С.В. Психологічні детермінанти і наслідки Internet-комунікацій // Вісник НТУУ "КПІ": Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 2. – С. 99-108.
7. Девтерова С.В. Психологічні особливості спілкування підлітків у глобальній мережі Internet // Теоретичні і прикладні проблеми психології та педагогіки: 36-к наук. праць. – Луганськ: Вид-во СНУ. – 2001. – № 2 (2). – С. 136-142.
8. Девтеров І.В., Девтерова С.В. Об'єктивація психологічних проблем інтерактивного спілкування в структурі навчальних програм // Вісник НТУУ "КПІ": Філософія. Психологія. Педагогіка. –2001. – № 3. – С. 89-91.
9. Жичкина А.Е. Особенности социальной перцепции в Интернете // Мир психологии. – 1999. – № 3. – С. 72-80.
10. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – С. 59-68.
11. Психология современного подростка / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Наука, 1989. – 245 с.
12. Эльконин Д.Б. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков // Избр. психол. Труды. – М.: Наука, 1989. – 264 с.

